

Tadqiqot **uz**

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар



conferences.uz

No 21
31 октябрь

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 21-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
9-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
21-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-9**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
21-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-9**

ТОШКЕНТ-2020



УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 21-күп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 октябрь 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 17 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фаргона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)



8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Мехри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт универсиети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Ҳуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Ҳуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманган мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содикович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаптириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содикович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаптириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаҳхоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)



22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулdir.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

**ИҚТИСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯЛАРНИНГ
ТУТГАН ЎРНИ**

1. Orifova Rayxon, O‘roqova Dildora	
O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA MOLIYA BOZORLARINI RIVOJLANТИRISHNING AHAMIYATI.....	7
2. Rakhmatova Gulirano Nodirovna	
THE USE OF EXTRAPOLATION METHOD FOR FORECASTING ECONOMIC INDICATORS IN ECONOMETRIC ANALYSIS.....	11
3. Абдуллаев Музаффар Абдужабборович	
ИННОВАЦИЯ ФАОЛИЯТИНИ БОШҚАРИШНИНГ ТАШКИЛИЙ ТУЗИЛМАЛАРИНИ ШАКЛАНТИРИШ	13
4. Абдуллаев Некруз Абдуллаевич	
МОЛИЯВИЙ ГЛОБАЛЛАШУВ ЖАРАЁНИДА ПУЛ-КРЕДИТ СИЁСАТИНИНГ МОХИЯТИ	15



ИКТИСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯЛАРНИНГ ТУТГАН ЎРНИ

O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA MOLIYA BOZORLARINI
RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI

*Samarqand Veterinariya Meditsinasi Instituti
4-bosqich talabasi Orifova Rayxon,*

*Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti
2-bosqich talabasi O'roqova Dildora*

Annotatsiya: 1911-yilda Yozef Shumpeter tomonidan mamlakat iqtisodiyoti rivojlanishida moliya sektorining o'rni masalasi ilgari surilganidan buyon bugunga kelib, bu sohaning rivojlanishi iqtisodiyot taraqqiy etishi uchun zarur ekanligi barcha olimlar tomonidan tan olingan. Moliyaviy sektoresamoliyaviy institutlar, vositalar va bozorlarning majmui sanaladi. Bugun dunyoning rivojlangan mamlakatlari yalpi ichkimahsulotida eng yuqori ulush aynanmoliyaviy xizmatlar sohasiga tegishli ekanligini inobatga olgan holda, ularning tajribasiga tayanib, O'zbekiston iqtisodiyotida ham moliya xizmatlari sohasini, ayniqsa, moliya bozorlarini rivojlanirish mamlakatimiz oldida turgan eng muhim masalalardan biri hisoblanadi.

Since the question of the role of the financial sector in the development of the country's economy was raised by Joseph Schumpeter in 1911, all scientists have recognized that the development of this sector is necessary for economic development. The financial sector is a group of financial institutions, instruments and markets. Taking into account the fact that today the highest share in the GDP of developed countries belongs to the financial services sector, based on their experience, the development of financial services in the economy of Uzbekistan, especially financial markets, is one of the most noticeable problems facing our country.

Поскольку вопрос о роли финансового сектора в развитии экономики страны был поднят Джозефом Шумпетером в 1911 году, все ученые признали, что развитие этого сектора необходимо для экономического развития. Финансовый сектор представляет собой набор финансовых институтов, инструментов и рынков. Учитывая, что сегодня самая высокая доля в ВВП развитых стран принадлежит сектору финансовых услуг, исходя из их опыта, развитие финансовых услуг в экономике Узбекистана, особенно финансовых рынков, является одной из важнейших проблем, стоящих перед нашей страной.

Kalit so'zlar: moliyatizimi, moliyabozori, investitsiya

Key words: financial sector, financial market, investment

Ключевые слова: финансовая система, финансовый рынок, инвестиции

Moliya tizimi jamg'arma miqdorini oshirish, jamg'armalarni jalg qilish va birlashtirish, sarmoyalalar to'g'risida ma'lumot ishlab chiqarish, xorijiy kapitalning kirib kelishini yengillashtirish varag'batlantirish, shuningdek, kapitalni taqsimlashni optimallashtirish orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi. Yaxshi ishlabchiqilgan moliya tizimiga ega bo'lgan mamlakatlarida iqtisodiy rivojlanishi ham yuqori bo'ladi. Bundan tashqari, u kambag'al va nochor guruhlarning moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish orqali kambag'allik va tengsizlikni kamaytiradi, daromadlarning ko'payishiga olib keladigani vestitsiyalar va samaradorlikni oshiradi.

Moliya tizimining rivojlanishi mamlakat iqtisodiyoti taraqqiyotida muhim o'rinni tutar ekan, har bir mamlakat uchun o'z moliya sohasini rivojlanishini baholab boorish katta ahmiyatga ega. Juhon tajribasida, buning uchun bir qancha vositalardan foydalilaniladi. Misol uchun, moliya institutlari aktivlarining YalMga nisbati, likvid majburiyatlarning YalMga nisbati va depozitlarning YalMga nisbatikabilar. Lekin moliya tizimi turlichal institutlar va bozorlardan tashkil top-



ganligi sabab, bular moliyaviy rivojlanishni to‘laligicha ifodalab bermaydi. Shu sabab, Jahon Banki tomonidan moliyaviy rivojlanishni baholash metodikasi ishlab chiqilgan bo‘lib, bu yaxshi ishlaydigan moliyaviy tizimni ifodalovchi to‘rtta ko‘rsatkichni aniqlaydi: moliyaviy ko‘lam, foydalanish imkoniyati, samaradorlik va barqarorlik. Buni biz quyidagi 1-jadval orqali yanada kengroq ko‘rsatishimiz mumkin:

1-jadval¹

	Moliyaviyinstitutlar:	Moliyaviybozorlar:
Ko‘lami bo‘yicha:	<ul style="list-style-type: none"> • YaIMga nisbatan xususiy sector krediti • YaIMga nisbatan moliya institutlarining aktivlari • YaIMga nisbatan M2 • YaIMga nisbatan depozitlar • YaIMda moliya sektorining ulushi 	<ul style="list-style-type: none"> • Qimmatbaho qog'ozlar bozorining kapitallashuvi va YaIMga nisbatan ichkixususiy qarz majburiyatları • YaIMga nisbatan xususiy qarz • YaIMga nisbatan davlat qarzi • YaIMga nisbatan xalqaro qarz • YaIMga nisbatan qimmatbaho qog'ozlarbozorining kapitallashuvi • YaIMga nisbatan sotilgan aksiyalar
Foydalanish imkoniyati:	<ul style="list-style-type: none"> • Harming kishiga to'g'ri keladigan hisob varaqalar (tijoratbanklari) • Har yuzming kishiga to'g'ri keladigan filiallar (tijoratbanklari) • Bank hisob varaqalariga ega odamlar foizi (so'rovnamaqrali) • Kredit liniyalariga ega bo'lgan korxonalar foizi (hammakkorxonalar) 	<ul style="list-style-type: none"> • 10 ta eng yirik kompaniyalardan tashqaridagi bozor kapitallashuv darajasi • Davlat obligatsiyalarining daromadliligi (3 oyva 10 yil) • Ichki qarzning umumiy ta'minotiga nisbati • Yangi korporativ obligatsiyalar chiqarilishining YaIMga nisbati
Samaradorlik:	<ul style="list-style-type: none"> • Har ming kishiga to'g'ri keladigan hisob varaqalar (tijoratbanklari) • Har yuz ming kishiga to'g'ri keladigan filiallar (tijoratbanklari) • Bank hisob varaqalariga ega odamlar foizi (so'rovnamaqrali) • Kredit liniyalariga ega bo'lgan korxonalar foizi (hammakkorxonalar) • Soffoizmargisi • Omonat-depozitlartarqoqligi • Foizsizdaromadningumumiydaromadganisbati • Qoshimchaxarajatlar (jamiaktivlorganisbatanfoizda) • Daromadlilik (aktivlarningqaytishi, kapitalningrentabelligi) • Boon ko'rsatkichi (yokiHerfindahlyoki H-statistikasi) 	<ul style="list-style-type: none"> • Qimmatli qog'ozlar bozori aylanmasi koeffitsienti Narxlarning sinxronligi (qo'shmaharakat) • Xususiy axborot savdosi • Narxlarning ta'siri • Likvidlik / transaktsion xarajatlar • Davlat zayomlari bo'yicha kotirovka • Qimmatli qog'ozlar birjasidagi obligatsiyalarning (xususiy, ommaviy) aylanmasi • Hisob-kitoblarningsamaradorligi
Barqarorligi:	<ul style="list-style-type: none"> • Z-ball • Sarmoya etariligi koeffitsientlari • Aktivlar sifati koeffitsientlari • Likvidlik koeffitsientlari • Boshqalar (kapitalga nisbatan sof valyuta holati va boshqalar) 	<ul style="list-style-type: none"> • Aksiyalar bahosi indeksining o'zgaruvchanligi (standartog'ish / o'rtacha), mustaqil obligatsiyalar indeksi • Indeksning noaniqligi (aksiya bahosi, mustaqil obligatsiya) • Daromadlarni boshqarishdagi zaiflik • Narx / daromad nisbati • Davomiyligi • Qisqa muddatli obligatsiyalarning umumiy miqdoriga nisbati (ichki) • Obligatsiyalarning asosiy daromadliligi bilan bog'liqlik

Moliyaviy bozorlar haqida gapirar ekanmiz, ular pullarni to‘plash va qayta taqsimlashga yordam beradigan banklar, pensiya, sug‘urta, valyuta fondlari va boshqa ko‘plab iqtisodiy institutlarni o‘zichiga oladi.

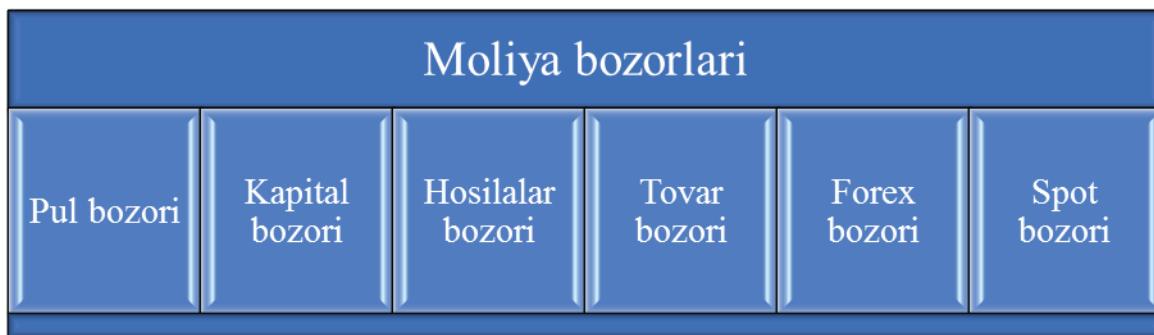
Moliya bozorlari aktivlarining turi, yetkazib berish muddati, tashkil etilishi shakliga qarab turli

¹ Jadval Jahon Banki ma'lumotlari asosida mualliflar tomonidan o‘zbek tiliga tarjima qilindi: <https://www.worldbank.org/en/publication/gfdr/gfdr-2016/background/financial-development>



xil bo‘ladi. Umumiyqilib, moliya bozorlarini quyidagi turlarga bo‘lishimiz mumkin:

1-chizma.

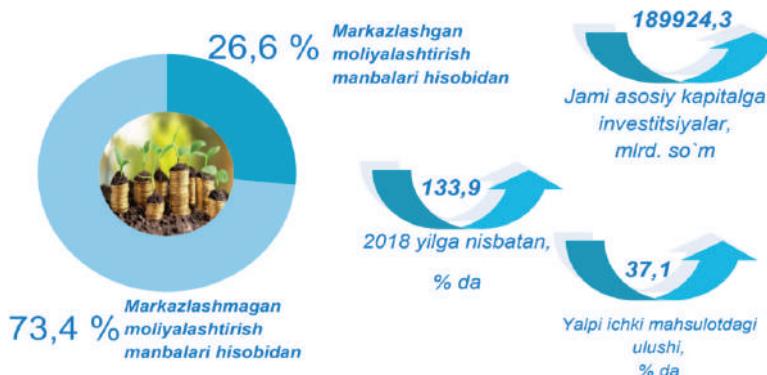


Moliyaviy bozorlar hajmi, likvidlligi va texnologiyalarni qabul qilish jihatidan juda katta farq qiladi. Odatda, moliya bozorlarida savdo soatlari va muddatlar bo‘lib, ular bo‘yicha bitimlar tuzilishi kerak. Savdolar bozorning o‘zi tomonidan yoki uning qoidalari bo‘yicha tashkil etiladi.

Moliya bozori bir qancha funksiyalarni bajaradi va ular quyidagilar:

- *Narxlarni aniqlash:* Moliya bozorida talab va taklif narxni aniqlashga yordam beradi. Sarmoyadorla mablag’lar beruvchi bo‘lib, sanoat tarmoqlari va korxonalar bunday mablag’ga muhtoj. Shunday qilib, ushbu ikki ishtirokchi va boshqa bozor kuchlarining o‘zaro ta’siri natijasida bozor narxi shakllanadi.
- *Omonatlarni mobilizatsiya qilish:* Iqtisodiyot muvaffaqiyatli bo‘lishi uchun pul doimiy harakatda bo‘lishi juda muhimdir. Moliyaviy bozor esa aynan pul egalarini pul kerak bo‘lganlar bilan bog’lashga yordam beradi va pulning samarali harakatini ta’minlaydi.
- *Likvidlikni ta’minlaydi:* Moliya bozorida xaridorlar va sotuvchilar yuqori likvidlikka ega bo‘ladilar. Bu shuni anglatadiki, sarmoyadorlar aktivlarni osongina sotishlari va istaganlarida ularni naqd pulga aylantirishlari mumkin. Likvidlik sarmoyadorlarning savdoda ishtirok etishining muhim omilidir.
- *Vaqt va pulni tejash:* moliyaviy bozorlar xaridor va sotuvchilar ko‘p kuch sarflamasdan yoki vaqtini behuda serif qilmasdan osongina bir-birlarini topadigan platform bo‘lib xizmat qiladi. Bundan tashqari, ushbu bozorlar juda ko‘p tranzaktsiyalarni amalga oshirganligi sababli, ularning miqyosi tejashga yordam beradi. Bu sarmoyadorlar uchun tranzaktsiyalar va xarajatlarning kamayishiga olib keladi.

Bugun dunyo mamlakatlari iqtisodiyotida investitsiyalarning o‘rni beqiyos. Chunki investitsiyalar iqtisodiyotda tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirish, mamlakatning eksport salohiyatini yanada mustahkamlash, yuqori texnologik raqobatdosh tarmoqlarni yaratish, ilg‘or xorij texnologiyalarni, nou-xau va boshqaruv tajribalarini tatbiq etish imkonini beradi.



1-rasm. 2019-yil yanvar-dekabr oylarida O‘zbekiston Respublikasida asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar¹

¹ O‘zbekiston Respublikasi Statistika qo‘mitasi rasmiy veb sayti ma’lumotlari: <https://stat.uz/>



Yuqorida ko'rib turganimizdek, mamlakatimizda 2019-yilda jalg qilingan investitsiyalarning Yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 37,1%ni tashkil etgan va bu ko'rsatkichni yanada oshirish mamlakatimiz iqtisodiyoti oldida turgan asosiy vazifalardan biridir. Investitsiyalarni jalg qilishda moliya bozorlari katta ahamiyatga ega. Buni inobatga olgan holda mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyev yurtimizda moliya bozorlarini rivojlantirishga katta e'tibor bermoqda. Xususan, 2019-yil 14-yanvardagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5630-sonli "Davlat aktivlarini boshqarish, monopoliyaga qarshi kurashishni tartibga solish tizimini va capital bozorini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlarit o'g'risida"gi Farmoni bilan Davlat aktivlarini boshqarish agentligi¹, 2019-yil 24-yanvardagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4127-sonli "O'zbekiston Respublikasi Kapital bozorini rivojlantirish agentligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi Qarori bilan Kapital bozorini rivojlantirish agentligi², 2019-yil 5-avgustda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasining sug'urta bozorini isloh qilish va uning jadal rivojlanishini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qaroribilan O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Sug'urta nazorati davlat inspeksiyasi negizida O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Sug'urta bozorini rivojlantirish agentligi³ tashkil etildi.

Qolaversa, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 7-avgustdagi "O'zbekiston Respublikasi kapital bozorini rivojlantirish agentligi va O'zbekiston Respublikasi kapital bozorini rivojlantirish agentligi huzuridagi kapital bozorini rivojlantirishga ko'maklashish jamg'armasi to'g'risidagi Nizomlarni tasdiqlash haqida"gi Qarori ham aynan mamlakatimizda moliya bozorlarini rivojlantirishni ko'zda tutadi⁴.

Lekin mamlakatimiz Prezidenti 2019-yil 7-oktabrda fond bozorini rivojlantirishga bag'ishlangan yig'ilishda ta'kidlaganlaridek, Fond bozoridagi jami aksiyalarning qiymati 25 trillion so'm, va bu yalpi ichki mahsulotimizga nisbatan 6 foizni tashkil etadi. Taqqoslash uchun bu ko'rsatkich Singapurda 188, Malayziyada 112, Rossiyada 34 foizni tashkil etadi. Qolaversa, Fond bozori professional ishtirokchilar umumiy soni 100 tadan kam. Bu esa mamlakatimizda moliya bozorini rivojlantirish borasida qilinilishi lozim bo'lgan ishlar hali ko'p ekanligidan dalolat beradi. Shu bois mamlakatimizda 2020-2025 yillarda fond bozorini rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqish rejalashtirilgan bo'lib, erkin muomaladagi qimmatli qog'ozlar jami qiymatining yalpi ichki mahsulotga nisbatini 2025-yil oxiriga kelib kamida 10-15 foizgacha yetkazish mo'ljallangan.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. Jahon Banki ma'lumotlari asosida mualliflar tomonidan o'zbek tiliga tarjima qilindi: <https://www.worldbank.org/en/publication/gfdr/gfdr-2016/background/financial-development>
2. O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi rasmiy veb sayti ma'lumotlari: <https://stat.uz/uz/press-sluzhba/novosti-gks/8290-asosiy-kapitalga-investitsiyalar-12-19>
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Правда Востока" nashri portalı: www.pv.uz
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Правда Востока" nashri portalı: <https://www.pv.uz/oz/documents/ozbekiston-respublikasi-kapital-bozorini-rivojlantirish-agentligi-faoliyatini-tashkil-etish-togrisida>
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb sayti: <https://president.uz/uz/2703>
6. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami: <https://lex.uz/docs/-4467076>

¹ [uz/press-sluzhba/novosti-gks/8290-asosiy-kapitalga-investitsiyalar-12-19](https://www.pv.uz/oz/documents/ozbekiston-respublikasi-kapital-bozorini-rivojlantirish-agentligi-faoliyatini-tashkil-etish-togrisida)

² O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Правда Востока" nashri portalı: www.pv.uz

³ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb sayti: <https://president.uz/uz/2703>

⁴ O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami: <https://lex.uz/docs/-4467076>



THE USE OF EXTRAPOLATION METHOD FOR FORECASTING ECONOMIC INDICATORS IN ECONOMETRIC ANALYSIS

*Rakhmatova Gulirano Nodirovna
undergraduate of TUIT named
after M. al-Khwarezmi
Tel: +998(97) 718 12 08
grahmatova1996@mail.ru*

Abstract. Purpose of the study: to study the method of extrapolation in short-term forecasting and the directions in the development of time series. The study shows the usage of simple and complex types of extrapolation method, depending on the degree of change in the dynamic sequence.

Key words: The Cobb-Douglas equation, economic growth forecast, method of extrapolation, forecasting economic indicators, autoregression modification methods, the smallest square method, the direction (trend) of development.

The main factors influencing the production process and economic growth include the number of workers, production assets, and natural resources. The result of economic growth is the dynamics of national income. The national income or end product created consists of a consumption fund and a savings fund, which in turn use the resources used in the production process.

Macroeconomic functions can be used to analyze production efficiency, raw material efficiency and exchange, the impact of scientific development on economic growth, and similar indicators. In econometric analysis, the Cobb-Douglas equation is important in modern macro level analysis because it can be used to analyze the factors that influence the production process.

In its most standard form for production of a single good with two factors, the function is

$$Y = AL^\beta K^\alpha$$

where:

Y = total production (the real value of all goods produced in a year or 365.25 days);

L = labor input (the total number of person-hours worked in a year or 365.25 days);

K = capital input (a measure of all machinery, equipment, and buildings; the value of capital input divided by the price of capital);

A = total factor productivity;

α and β are the output elasticities of capital and labor, respectively. These values are constants determined by available technology.

Output elasticity measures the responsiveness of output to a change in levels of either labor or capital used in production, ceteris paribus. For example, if $\alpha = 0.45$, a 1% increase in capital usage would lead to approximately a 0.45% increase in output.

The disadvantage of this equation is that the factors do not include indicators of scientific and technological progress, technical, technological indicators in short-term prediction.

But in short-term prediction, a widely used forecasting method is an extrapolation method. The extrapolation method usually makes forecasting based on a one-dimensional time series. It is known that the methods of modeling one-dimensional time series are based on dynamic series of economic indicators and consist of the following four components:

- 1) the trend of long-term development of the analyzed process;
- 2) some seasonal components that occur in cases;
- 3) periodic components;
- 4) a random component that occurs due to random factors.

The method of extrapolation in forecasting is based on the circularity, invariability of the factors related to the development of the object under study, and studies the laws of past and future development of the object.

Extrapolation can be simple or complex, depending on the degree of change in the dynamic sequence. The simple extrapolation method of forecasting is based on the conclusion that the absolute values of the equations, the mean values of the series, the mean absolute growth, and the average growth rate have constant values. The complex extrapolation method of forecasting is



based on the application of statistical formulas representing the trend and is divided into two types: advanced and analytical types. In the advanced method of forecasting, the values of consecutive forecasting over time are calculated on the basis of pre-existing indicators. These include variable and exponential mean values, harmonic weights autoregression mean values, and harmonic weights autoregression modification methods. The analytical method is the smallest square method using the determinant composition of f_t .

The direction (trend) of development is long-term development represents evolution. The direction of development of a dynamic series is a smooth curve, represented by a time function called a trend. Trend is the law of motion over time without random effects. Trend is a regression over time and is a determinant component of development that occurs under the influence of constant factors. Deviations in trends occur due to random factors. Based on the above, we give the time series function as follows:

$$y_t = f(t) + \varepsilon_t,$$

where $f(t)$ - is a constant component of the time direction of the process;

ε_t - random component.

There are three directions in the development of time series: the direction of intermediate levels; direction of dispersion; autocorrelation direction is available. Medium level direction $f(t)$, will be a visible function. The direction of variance is the deviation of the empirical values of the time series from the values determined using the trend equations. The direction of autocorrelation is the change in the relationship between the levels of the time series. A common method of modeling socio-economic processes is the method of time series alignment. There are various methods of alignment, the most important of which is to replace the current values of the series with the calculated ones.

Extrapolation can generally be thought of as determining the value of the following function.

$$y_{t+l} = f(y_i, l, a_j)$$

where y_{t+l} is the predicted value of the dynamic layer;

l - period to be predicted;

y_i - is the level of the rows based on the extrapolation;

a_j - parameters of trend equations.

In conclusion, the method of extrapolation in forecasting is based on the condition of circularity, invariability of the factor related to the development of the object under study, and studies the laws of past and future development of the object.

Forecasting based on extrapolation of dynamic series can be goal-oriented or intermittent, as should be the case with any statistical prediction. The forecast identifies economic development options based on the hypothesis that previous development factors and trends will remain the same during the forecast period. This hypothesis is due to the economic situation and the inertia of the process.

References:

1. Эконометрика. Учебник, /под ред. проф. И.И. Елисеевой. -М.: Финансы и статистика, 2004.
2. Замков О.О. и др. Математические методы в экономике: Учебник.- М.: Изд-во «Дело и сервис», 2004.-368с.
3. Ивашев-Мусатов О.С. Теория вероятностей и математическая статистика. Учеб. пособ. 2-е изд. М.:ФИМА, 2003.- 224с.
4. Захарченко А.И. Бизнес статистика и прогнозирование в MS Excel. -М.: Изд. дом. «Вильямс», 2004.
5. Горбунов В.К. Математическая модель потребительского спроса. Теория и прикладной потенциал. М.: Экономика, 2004.- 174с.



ИННОВАЦИЯ ФАОЛИЯТИНИ БОШҚАРИШНИНГ ТАШКИЛИЙ ТУЗИЛМАЛАРИНИ ШАКЛАНТИРИШ

Абдуллаев Музаффар Абдужабборович
Г.В.Плеханов номидаги РИУ
Тошкент филиали доценти и.ф.н.
muzaffara@mail.ru

Аннотация: Инновация жараёнининг хавф-хатарли биринчи босқичини майда ва ўрта корхоналар амалга оширадилар. Бунда улар янги маҳсулотни ишлаб чиқиши ҳамда бозорга олиб чиқиши бўйича масъулиятини тўла ўз зиммаларига оладилар.

Калит сўзлар: инновация жараёни, маҳсулот ишлаб чиқариш, илмий-техника салоҳияти, рақамли иқтисодиёт, инновация фаолият, моддий бойликлар.

Лойиҳанинг муваффақиятли чиқиши маълум бўлгач, уни якунлаш учун йирик корхоналар ишга киришадилар, ҳамда янги маҳсулотни ишлаб чиқаришга жорий эта бошлайдилар. Шундай қилиб йирик ва майда корхоналар бир-бирларини ўзаро тўлдирадидар. Бу эса янгилик киритишнинг бутун циклини- фундаментал изланишлардан тортиб, янги маҳсулотни кенг кўламда турли кўринишларда ишлаб чиқаришга жорий этишигача оптималлаштиради, маблағ ва илмий-техника салоҳиятини унумли таҳсиллайди, рақамли иқтисодиётга ўтиш шароитида, иқтисодиётнинг энг оптимал таркибини яратади, ғоя, билим, тажриба ва технологиялар билан алмашинишини таъминлайди. Афсуски, бизнинг мамлакатимизда шаклланган инновация жараёнининг ташкилий шакллари юкорилардагилардан фарқ қиласди.

Республика корхоналаридаги инновация фаолиятининг таҳлили йирик корхоналарда майда корхоналардагига нисбатан ушбу жараён фаолроқ олиб борилаётганини кўрсатади. Янгиликларнинг асосий қисми мазкур фаолият олиб бориш учун кенгроқ иқтисодий имкониятга эга бўлган йирик корхоналар томонидан етказиб берилмоқда.

Янги технологиялар яратиш борасида ҳам йирик корхоналар фаолроқ ишламоқда. Моддий бойликларни тежаш, меҳнат харажатларни қисқартириш, атроф-муҳитга заарли чиқиндилар чиқаришни камайтириш, ишчиларларнинг ижтимоий-маиший шароитларини яхшилашда акс этган технологик кўрсаткичлар борасида ҳам йирик корхоналарда аҳвол бил мунча яхши.

Майда корхоналар инновациялар – инвестиция жараёнларига туртки беради, деган умид ҳали ўзини оқлагани йўқ. Илмий соҳага йўналтирилган кичик корхоналар бугунги кунда инновация жараёнларининг йирик илмий-техник базасига айланмаган.

Бу холатни кичик корхоналар асосий ва айланма капитал ҳажмини қўпайтириш орқали фойдани орттиришга, ва шу тарзда, бозордаги мавқенини мустаҳкамлашга қаратаётганликлари билан изоҳлаш мумкинdir. Айни вақтда баъзи йирик корхоналар инновация фаолиятига нафақат иқтисодий, балки техник ва технологик унум олиш мақсадида ресурслар жалб қилиш имкониятига эга. Инновация фаолиятига тўсқинлик қилиб турган омиллар қаторида корхоналар молиявий маблағларнинг етишмаслиги, юқори солиқ ставкалари, буюртмачининг тўлов лаёқатсизлиги, инвестиция ва кредитлашнинг нокулай шарт-шароитлари мавжудлигини юқорида айтиб ўтган эдик.

Ушбу тўсиқларни, бизнинг фикримизча, қуйидагилар бартараф этиши мумкин:

1. Илмий изланиш учун зарур маблағлар бўлган, бир неча йўналиш бўйича инновация фаолияти олиб борувчи, бир лойиҳадан кўрилган заарни бошқа лойиҳа ҳисобидан чиқариб олиш имкониятига эга бўлган йирик ишлаб чиқариш фирмалари, холдинг уюшмалари.

2. Давлат ёки минтақавий дастурлар сифатидаги дастурий-мақсадли шакллар. Улар одатда нафақат фойда олиш, балки бошқа кенг кўламли мақсадларни кўзлайдилар.

3. Венчур (тахликали) фирмалар таваккал капитал, кучли давлат ёки минтақавий кўмак мавжудлиги шарти билан. Бу ҳолда венчур фирмаси сифатида кичик корхона бўлиши ҳам мумкин.

4. Горизонтал ва вертикал интеграциянинг чатишган усули. Бунга мисол қилиб авиация молиявий саноат гурӯхини келтириш мумкин. Бирлашишнинг мазкур шакли айни



вақтда илм талаб этиладиган мураккаб маҳсулот (ёки маҳсулотлар туркумини) яратиш инновация циклининг таъминоти, ҳам корхоналар гуруҳининг ташқи бозордаги мавқеини мустаҳкамлаш масалаларини хал этади. Бундай молиявий–саноат гуруҳини ташкил этиш истиқболли ҳисобланади, негаки бу корхонанинг технологик даражасини кўтариши мумкин.

5. Вертикал интеграция. Бу ҳолатда корхоналарро технологик алмашинув мавжуд бўлиб, бу алмашинув оралиқ маҳсулот етказиб беришдаги узилишлар(монопол ҳукмронлик туфайли)нинг олдини олади. Айни вақтда шу каби маҳсулотлар ишлаб чиқарувчи корхоналар ўртасида маълум рақобат юзага келади ва бу ҳам маҳсулот яратилишига ҳамда уни сифатини яхшилашга кўмаклашади.

6. Диверсификация, яъни бир компаниянинг иккинчи бир компания томонидан ютиб юбориши асосида бирлаштирилган компания гурухи.

Корпоратив доирада маҳсус инновация тузилмалари ташкил этиш зарур. Корхона ва ташкилотнинг илмий технологик салоҳиятини таъминлаб ва ошириб турувчи илмий-тадқиқот ва технологик марказлар шундай тузилмалар сифатида хизмат қилиши мумкин. Йирик корпорациялар қошида инновация бўлинмалари ташкил этиш борасидаги ривожланган ғарб давлатларининг тажрибасидан фойдаланиш ҳам мумкин. Бозор рақобатида фирма ичидаги илмий изланишларнинг мустақил тадқиқот ташкилотларида амалга оширилган изланишлардан кўра юқори самарадорлигидан далолат беради.

Шундай қилиб, давлат хусусийлаштириш жарённида йирик корпорацияларда инновация тадбиркорлигининг шакланишига туртки бериши мумкин. Энг аввало бу ишлаб чиқариш мажмуналари доирасидаги технологик жиҳатдан бир бирига боғлиқ бўлган йирик корхоналарни хусусийлаштиришга тааллуқли. Айни вақтда бу жараён фаолият юритиб турган ишлаб чиқариш таркибларини бузилишига, технологик ва ишлаб чиқариш алоқаларининг узилишига олиб келмаслиги керак.

Адабиётлар рўйхати

1. Абдуллаев А. Научные основы управления в системе экологического водопользования. Док.дисс.: -Т 1998;
2. Асадов Д., Парпиев О. Управление рисками в инновационных проектах. Экономический вестник Узбекис-тана № 10 2003 стр. 14-16;
3. Махкамова М.А. Формирование организационно-экономического механизма управления инновационной деятельностью в промышленных предприятиях Республики Узбекистана. Докторская диссертация. -Т. 2004.;
4. Ишмухаммедов Р.Ж. Инновацион технологиилар ёрдамида таълим самарадорлигидни ошириш йўллари. -Т, 2004, 3 бет.;
5. Шарифхўжаев М., Абдуллаев Ё. Менеджмент: Дарслик. – Т., «Ўқитувчи», 2001 й. 704 бет.; Хабибуллаева П.К. Основы анализа, оценки и управления научной, инновационной деятельности. Под общей редакцией академика АН РУз -Т. 2003.



МОЛИЯВИЙ ГЛОБАЛЛАШУВ ЖАРАЁНИДА ПУЛ-КРЕДИТ СИЁСАТИНИНГ МОХИЯТИ

*Абдуллаев Некруз Абдуллаевич
Тошкент молия институти мустакил изланувчиси
Тел раками: 903248855
электрон почтаси: nekruz_abdullaev@gmail.com*

Аннотация. Ривожланаётган мамлакатлар иқтисодиёти учун молиявий глобаллашувнинг пул-кредит сиёсатига таъсири муаммоси долзарб масаладир, чунки иқтисодий ислоҳотлар ва қонунчилик базасини ривожлантириш шароитида самарали пул воситаларидан фойдаланиш умуман мамлакат иқтисодиётининг жадал ривожланишини белгилаб беради. Мақолада Ўзбекистон Республикасида пул-кредит сиёсатининг жорий ҳолати ва уни амалга ошириш воситалари кўриб чиқилади. Мақсадли инфляцион режимининг қўллаш эҳтимоли танқидий кўриб чиқилган.

Калит сўзлар: молиявий глобаллашув, пул-кредит сиёсати, пул воситалари, таргетлаш инфляцион режим

Иқтисодий таҳлилларга кўра, миллий молиявий бозорларни ривожлантиришда ва иқтисодий ўсишга ҳисса қўшадиган хорижий капитални жалб қилиш ҳажмида қисман амалга оширилган имтиёзлар билан бир қаторда капиталнинг кириш оқими ёки оқиб чиқиши кескин тўхтаб қолиш хавфи юкори бўлиб, бу ўз навбатида ялпи талағга, ва демак, миллий даромадга ҳам таъсир қиласи. Шунинг учун, молиявий глобаллашув шароитида давлатнинг пул-кредит сиёсати долзарб бўлиб, иқтисодий ислоҳотлар ва қонунчилик базасини ривожлантириш учун пул воситаларидан самарали фойдаланиш ва мамлакат иқтисодиётининг жадал ривожланишини белгилаб беради.

Ушбу мавзу юзасидан ўтказилган тадқиқот методлари сифатида асосан турли нашрларда чоп этилган мақола, тезислар, маълумотлар, жадвалларни ўрганиш, тақкослаш усуллари қўлланилган.

Айниқса, хорижий давлатларнинг суверен кредит рейтинглари таҳлил қилинар экан, шуни таъкидлаш керакки, 2016-2018 йилларда АҚШ, Канада, Буюк Британия, Германия, Швейцария мамлакатлари инфляциянинг мақсадли режимини қўллаган ҳолда, яъни мамлакатнинг марказий банки томонидан қутилаётган инфляцияни бошқарган ҳолда, барқарор юкори рейтингга эга. Бундай ҳолда, инфляция прогнози оралиқ йўналтирувчи нуқта бўлиб хизмат қиласи ва фоиз ставкасини белгилашда қўлланилиши мақсадга мувофиқдир.

Аммо, Ўзбекистон Республикаси учун, бизнинг фикримизча, инфляцияни мўлжаллаш режимидан фойдаланишнинг вақти келмаган чунки унинг муваффақиятли амалга оширилиши мамлакатда қўйидаги шартларга эга бўлган тақдирдагина мумкин бўлади:

- пул-кредит сиёсатининг натижасида нархлар барқарорлигини таъминлаш;
- яхши ишлайдиган молиявий институтлар ва бозорлар мавжуд бўлса;
- пул-сиёсатида фискал устунлиги бартараф қилинса;
- пул сиёсати воситаларини танлашда марказий банк мустақиллигига эришилса;
- пул бозорида қисқа муддатли фоиз ставкалари даражаси ва инфляция ўртасида яқин боғлиқликка эришилса.

Энди Ўзбекистон Республикасида юкоридаги макроиқтисодий шароитларнинг мавжудлигини кўриб чиқамиз. 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясига мувофиқ, нархлар барқарорлигини таъминлаш, мамлакатнинг банк ва тўлов тизимини ривожлантириш стратегик мақсад сифатида белгиланган. Мамлакатнинг ҳозирги ҳолати учун, товарлар гурухлари бўйича инфляция таркибида озиқ-овқат ва ноозиқ-овқат товарлари нархлари хизматлар нархларига нисбатан ошиди. Шундай қилиб, озиқ-овқат маҳсулотларининг нархи ўртacha 9,4% га ўди (факат 2016 йилда 2,5% га пасайди) ва уларнинг инфляцияга таъсири 4,1% ташкил этди.



Ноозиқ-овқат товарлари нархи 10,3% га ўсди ва уларнинг инфляцияга таъсири 3,7% ни ташкил этди. Ўзбекистон Марказий банкининг ҳисоб-китобларига кўра¹, 2018 йилнинг ўзида иқтисодиётда инфляцион хавфларнинг ўсиши кузатилди: инфляция даражаси йилига 11,5-13,5% ни ташкил этди. Шундай қилиб, нарх барқарорлигини таъминлаш Ўзбекистон Республикаси учун ҳал қилинмаган муаммо бўлиб қолмоқда².

Иккинчи белгиланган шарт, бу яхши ишлайдиган молиявий институтлар ва бозорларнинг мавжудлиги. Унинг бажарилиши марказий банкнинг пул массасини, ЯИМ дефляторини ва инфляция даражасини самарали бошқариш қобилиятини намойиш этади, буни пул муомаласи тезлиги ва пул мультиликатори ўзгариши ҳисобига аниқлаш мумкин.

Пул тезлиги ва пул массасининг ўзгариши ўртасида аниқ ва барқарор алоқа йўқ, яъни пулга бўлган талаб фоиз ставкалари билан деярли боғлиқ эмас. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси ривожланаётган молиявий бозорлари билан ажралиб туради, улар кредитлар ва депозитларга талабнинг ўзгаришига юқори даражада мойил. Фаол молиявий институтлар ва бозорлар долларлаштирилишининг юқори даражаси билан ажралиб туради.

Кредитлаш ва муомаладаги пул маблағларининг жадал ўсиши кўплаб банкларда ва умумланган банк тизимида ликвидликнинг 2,5 баравар пасайишига олиб келди. Инфляцияни, пул массасининг ўсишини чеклаш, шунингдек, иқтисодиётни кредитлаш ҳажмини оптималлаштириш мақсадида, 2017 йил июн ойидан бошлаб Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг қайта молиялаш ставкаси 9 фоиздан 14 фоизга кўтарилди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Фомина Е.А., Ходковская Ю.В., Тамарова Р.Р. Государственный финансовый контроль в условиях цифровой экономики// Экономика и управление: научно-практический журнал. 2018. № 5 (143). С.73-75.
2. Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг расмий веб-сайти URL: <http://cbu.uz/> (кириш: 02.15.2019).
3. Пул-кредит сиёсатини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 25.09.2017 й., 07/17/3272/0001)

¹ Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг расмий веб-сайти URL: <http://cbu.uz/>

² Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг расмий веб-сайти URL: <http://cbu.uz/> (кириш: 02.15.2019).

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 21-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(9-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.10.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000